

"השרח החלבי" לתורה

קוהלת ואסתר).²⁴ ההקלטות מפי הרב שעיו למעשה אינן מסירות בעל פה כיתר ההקלטות, אלא, כפי שנתברר לי, מקורן בקריאה בכתב יד של שרח חלבי לתורה (ראה להלן במבוא). ההקלטות מפי הרב טויל אינן משקפות את השרח המסורתי של יהודי חלב, אלא תרגום בערבית המדוברת של יהודי חלב במאה העשרים כפי שהוא לימד את השרח. מתרגומו זה אני מביא להלן בנספח פרקים אחדים מספר בראשית בתעתיק. לעומת אלה, השרח שהוקלט מפי הרב פטאל הוא השרח המסורתי של יהודי חלב שעבר מדור לדור מפי מלמדים לתינוקות של בית רבן בבתי מדרשות בחלב, והוא זהה לשרח החלבי שבכתבי יד של יהודי חלב. מן ההקלטות של הרב פטאל, שאינן כוללות פרקים מן התורה, אני מביא פרקים נבחרים בקלטות הנלוות לספר זה, הכוללות קריאות במקור העברי, בתרגום הארמי ובתרגום הערבי-יהודי של חלב. נוסף להקלטות אלה של השרח החלבי, הקלטתי בשנת 1998 פרקים אחדים מהספרים בראשית וישעיהו מפי הרב יצחק זעפרני.

7. תרגומי תנ"ך בכתבי יד

יהודי סוריה בכלל, ויהודי חלב בפרט, החלו בתרגומי תנ"ך עצמאיים ויצרו תרגומים עממיים מסורתיים שעברו מדור לדור ולעתים העלו אותם על הכתב. למעלה מעשרים וחמש שנים אני עוסק באיתור כתבי יד של תרגומי תנ"ך לערבית היהודית, וזהיתי חלק ניכר מהם כיצירתם של יהודי סוריה, בעיקר של יהודי חלב, הן על פי כתבם הן על פי לשונם. כתבי יד אלה מקיפים את השרח לתנ"ך כולו פרט לספרי עזרא ונחמיה וספר דברי הימים. לפי עדות חכמי חלב לא היה לספרים אלה תרגום מלא והם הסתפקו בתרגום המילים הקשות שבהם. אחד מכתבי היד שיש בו תרגום לנביאים אחרונים בערבית היהודית של יהודי סוריה מן המאה השש-עשרה, ככול הנראה מוצאו מבבל שם נכתב בסוף המאה השתי-עשרה ובסוף המאה השש-עשרה הושלמו בו על ידי יהודי סוריה דפים שאבדו. כתב היד מכיל 19 דפים של השלמות בישיעיהו ובתריעשר בלהג הערבי של יהודי סוריה ובכתבם.²⁵

תרגומים לתורה בכתבי יד איתרתי לעת עתה שלושה, אחד ככל הנראה מראשית המאה השמונה-עשרה, ושניים מן המאה התשע-עשרה (ראה עליהם דיון מפורט להלן). שניים מהם מכילים את כל ההפטרות בשלמותן. איתרתי גם כתב יד המכיל תרגום שלם לנביאים ראשונים, והוא ככל הנראה מן המאה השמונה-עשרה. כמו כן איתרתי שלושה כתבי יד ובהם תרגומים לנביאים אחרונים וארבעה כתבי יד ובהם תרגומים של ספרים שונים מן הכתובים: שלושה תרגומים לתהילים,²⁶ שלושה תרגומים לאיוב, שני תרגומים למשלי, שלושה תרגומים לדניאל ותרגומיהן של מגילות אחדות.

צובא ורבניה בדבר שמירת זכויות המחבר והמדפיס. הספר מכיל 5 דפים.

ה. קוהלת ושרח בלשון ערבי, ירושלים תרמ"ה,²¹ ארם-צובא תרמ"ט²²

השרח של מגילת קוהלת בתרגומו של הרב מאיר ששון נדפס פעמיים. בפעם הראשונה בירושלים, בשנת תרמ"ה, כשבראשו מודפסת הסכמת חכמי ארם-צובא ורבניה (משה סוויד, עזרא עילי הכהן ורפאל משה ששון) והערת המתרגם בעניין הכתיב. בספר נדפס המקור העברי ושרח ערבי, והוא מכיל 18 דפים. בפעם השנייה נדפס בשנת תרמ"ט בארם-צובא ביחד עם תרגום ספר איוב.

ו. תרגום משלי ערבי ושירי זמרה, בואנוס-אירס תרפ"ח²³ המתרגם, משה הכהן עמאש, כותב בהקדמה בראש ספרו דברים אחדים על תרגומו, מניעיו ואופיו: "הדבר אשר העירני לתרגם את הספר הזה ספר משלי בלשון ערב הוא כי ראיתי רבים משתוקקים לאורו שיזרח על פני תבל ארצה". לאחר שציין את נכונותו למלא את החסר ומנה את חשיבותו של ספר משלי, הוא כותב: "לזאת אזרתי כגבר חלצי לתרגם את הספר כפי אשר למדתי בטליותי ובאיזה מקומות נטיתי מלפרש כאשר למדתי ותרגמתי כפי רוב המפרשים". הוא נסתייע בתרגום הספר בר' מרדכי חלאק. מטרת תרגומו לפי דבריו היא: "להיות להדדעזר טוב ומועיל לבתי ת"ת של קהל עדתינו הדמשקאים כי הסכמתי להתנדב כל ריוח שיבא מההדפסה הזאת אל בתי הספר הנז'". הוא צירף לספר שירי קודש השגורים בפי העדה, שירי זמרה (דפים קלב-קפב). הספר מכיל 182 דפים.

6. הקלטות תרגומי תנ"ך ממסורת יהודי חלב

במסגרת "המרכז לחקר מסורות קהילות ישראל", בראשותו של פרופ' שלמה מורג ז"ל, הוקלטו לא רק קריאות בתנ"ך במקור העברי, אלא גם קריאות בתרגום הארמי ומסורת השרח הערבי. ממסורת השרח של יהודי סוריה, הוקלטו פרקים וספרים בשרח הערבי היהודי מפי שלושה רבנים יוצאי העיר חלב: הרב אברהם פטאל ז"ל, הרב עזרא יוסף שעיו ז"ל והרב משה טויל ז"ל. מפי הרב שעיו, הוקלט בשנת 1962 תרגום שלושה פרקים בספר ויקרא (יט-כא) בלבד. מפי הרב משה טויל, הוקלטו בשנים 1970-1971 כשלושה-עשר פרקים בספר בראשית (א1-15ג) ושני מזמורים מספר תהילים (קיג-קיד). מרבית ההקלטות הן מפי הרב אברהם פטאל, והן כוללות פרקים נבחרים מרוב ספרי הנביאים (לרוב הפטרות) והכתובים, שנעשו בשנים 1962-1966, יותר ממאה וחמישים פרקים ובהם ארבע מגילות שהוקלטו בשלמותן (רות, איכה,

24. ראה בפירוט פלמן 1978, עמ' 103-107; מורג 1988, עמ' 157-158, וראה הערותי אבישור 1988, עמ' 43.

25. ראה אבישור 1998א; אבישור 2000.

26. על תרגומי תהילים בסוריה, ראה בפירוט אבישור 1994ב, עמ' 24-27.

21. ששון, קהלת, וראה הראל 1997, עמ' 362.

22. ששון, קהלת, וראה יערי 1937, עמ' 43.

23. עמאש 1928.